

ПОДГОТОВКА НА НАУЧНИ КАДРИ ПО ОБРАЗОВАТЕЛЕН МЕНИДЖМЪНТ

Вяра Гюрова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията представя опита на Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ в подготовка на докторанти по образователен мениджмънт. Акцентира се върху потребностите от подготовка на такива научноизследователски кадри и факторите, които гарантират качеството на подготовката на образователни мениджъри във Факултета по педагогика.

Keywords: educational management, educational manager, PhD program

В условията на промени в сектора на формалното и неформалното образование все по-категорично се налага необходимостта от подготовка на управленски кадри (образователни мениджъри) както за практиката на управление, така и за осъществяване на научни изследвания. Това прави образователния мениджмънт търсена сфера не само от страна на студенти в магистърска степен, но и на кандидат-докторанти. Но за разлика от подготовката на мениджъри изобщо (която е част от учебните планове на различни специалности в почти всички български университети), подготовката на образователни мениджъри прави първи стъпки у нас. А едва през 2009 г. в СНС по педагогика при ВАК е защитена първата дисертация за придобиване на научна степен „Доктор“ в тази област на тема „Теоретико-приложен модел на интерактивно обучение по образователен мениджмънт“ от Юлияна Йорданова Ковачка – докторант на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, под научното ръководство на проф. д-р Петър Балкански (Гюрова, В. и др., 2009: 273). Същата година е защитена и първата дисертация за придобиване на научна степен „Доктор на науките“ от проф. (тогава доцент) Ваня Георгиева от ЮЗУ „Неофит Рилски“ на тема „Метатехнологии за мениджмънт на качеството на училищното образование“ (Георгиева, 2009: 273). А първата дисертация в областта на мениджмънта на образованието на възрастните (за научна степен „Доктор на науките“) е защитена от автора на настоящата статия през 2013 г. (Гюрова, и др., 2013). С тези и още няколко други дисертации потребностите от научни изследвания в различните направления на образователния мениджмънт далеч не са изчерпани.

Потребностите от научни кадри по образователен мениджмънт

Потребностите от подготовка на специалисти с образователно-научна степен „Доктор“ по професионално направление „1.1. Теория и управление на образованието“ (или по „Образователен мениджмънт“) могат да се обобщят по следния начин.

– Теорията на управление на образованието (на образователния мениджмънт) в България изостава от практиката. Сравнително малко са научните изследвания и дисертационните трудове в тази област. Същевременно предлагането на магистърско обучение по образователен мениджмънт в различни висши училища е съпроводено с повишено търсене на съвременни научни публикации, учебници и учебни пособия на български език за подготовката на студентите.

– Налице е обществена потребност от подготовката на научни кадри за реализирането на научноизследователска дейност в сферата на организацията и управлението на образованието на национално, регионално, локално и институционално ниво.

– Поради разширяването на секторите за формално и неформално образование е налице потребност от научен анализ на управленската дейност на образователните мениджъри на различни равнища в помощ на практиката, в т.ч. практиката на управление на различните институции, предлагащи формално образование и образователни услуги за неформално образование.

– Налице е и търсене на докторантури по мениджмънт в образованието, в т.ч. мениджмънт на училището или на други образователни организации, мениджмънт на класа, стратегически и иновационен мениджмънт, мениджмънт на институции за неформално образование.

– Осъзнавайки потребността си от специализирана управленска култура, все повече директори на образователни институции търсят допълнително образование в сферата на образователния мениджмънт, в т.ч. участие в научни изследвания и изследователска работа.

– Налице е търсене и потребност от диплома за придобита докторска степен именно по образователен мениджмънт, която има значение за кариерното израстване на специалистите в сектора на образованието.

– Налице е и интерес към докторантури в тази област от млади хора, живеещи в съседните ни балкански страни – фактор, който не бива да се подценява при прогнозиране на бъдещето на тази докторска програма. И в момента във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ се учат трима кипърски студенти докторанти по образователен мениджмънт. Чуждестранни докторанти има и в други университети в страната (например в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград).

Сред най-важните аргументи за необходимостта от разкриване на докторска програма по образователен мениджмънт във Факултета по педагогика на

СУ „Св. Климент Охридски“ е и този, че с нея ще завърши (ще се затвори) цикълът на управленска подготовка на педагогически кадри за секторите на формалното и неформалното образование: на ниво бакалавър (в рамките на отделни учебни дисциплини), на магистърско ниво (в рамките на няколко магистърски програми) и на ниво докторантури (чрез предлагането на самостоятелен вид докторантура по образователен мениджмънт във/или за потребностите на секторите на формалното и неформалното образование).

Всъщност управленски кадри за сферата на образованието са се готвили и досега във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“.

Опитът на Факултета по педагогика на СУ „Св. Кл. Охридски“ в подготовката на научни кадри по образователен мениджмънт

Дълго време подготовката на специалисти по управление на образованието (или по образователен мениджмънт) се е реализирала от специалности от научното направление „Педагогика“. Освен бакалаври и магистри в периода 2009 – 2014 г. например по шифър 05.07.01. „Теория на възпитанието и дидактика“, с предмет на изследване управление на образованието, мениджмънт на класа и др., са се обучавали шест докторанти, от които 2 – в редовна форма на обучение, и 4 – в самостоятелна.

С акредитирането на магистърската програма „Образователен мениджмънт“ през 2006 г. Факултетът по педагогика на СУ „Св. Кл. Охридски“ (заедно с педагогическите факултети в няколко други университета¹⁾), защити правото си да провежда обучение и по професионално направление „1.1. Теория и управление на образованието“. През 2010 г. се появява и първият докторант на самостоятелна подготовка по този шифър.

От разкриването си магистърската програма е сред най-търсените и с най-голям брой студенти. Логично това води до засилване на интереса към докторантури по образователен мениджмънт от страната и чужбина. В момента по тази проблематика във Факултета работят няколко български и трима докторанти от Кипър.

Подготовката на докторанти по образователен мениджмънт във Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ е насочена към изграждането на компетентни научноизследователски кадри за сектора на организация и управление на формалното и неформалното образование. По-конкретно, преподавателите от Факултета имат амбицията в края на обучението си докторантите по образователен мениджмънт да постигат следните резултати:

– **по отношение на знанията** – да имат съвременни познания в областта на теорията на управление на образованието (образователния мениджмънт) и научноизследователската работа – планиране, организиране, реализиране, контрол и оценяване на научно изследване в сферата на образователния мениджмънт;

– **по отношение на уменията** – да имат нужните умения за изработване на инструментариум за провеждане на научно изследване, за планиране, организиране, реализиране, контрол и оценяване на процеса на научното изследване, за анализ на резултатите и обобщаване на изводи;

– **по отношение на ценностите и отношението към обучението и кариерата в сектора на управлението на образованието** – да са осмислили значението на качествената изследователска работа за ефективното изпълнение на собствената им научноизследователска задача; да развият съзнание за значението на научните изследвания в помощ на практиката – за реализиране на научно управление в секторите на формалното и неформалното образование и в услуга на „клиентите“ на тези сектори.

Едно вглеждане в постиженията на преподавателите от Факултета по педагогика показва, че те имат капацитета и опита и могат да предложат качествено обучение на докторанти в сектора по образователен мениджмънт (в повечето му разновидности).

Компетентни преподаватели – компетентни доктори по образователен мениджмънт

Основното ядро от преподаватели, които работят с докторанти по образователен мениджмънт, са компетентни специалисти в своята предметна област от екипа, който осъществява обучението в магистърската програма по образователен мениджмънт.

В рамките на подготовката и реализацията на Междуниверситетската магистърска програма по образователен мениджмънт през март 2002 г. основната група преподаватели от петте университета преминават обучение по мениджмънт в образованието в Националното училище за подготовка на управленски кадри за образованието към Амстердамския университет (Холандия). Следват два семинара в България през 2003 г. за обучение на допълнително включили се в програмата преподаватели от петте университета. Всички обучени преподаватели получават сертификат, който им дава право да преподават разновидности на образователния мениджмънт в тази програма. Това означава, че имат научната компетентност да ръководят и докторанти.

Перманентното участие в различни квалификационни дейности е стил и елемент от непрекъснатото усъвършенстване на преподавателите от Факултета по педагогика. През последните пет години (2009 – 2014) преподавателите са участвали в 16 специализации в чуждестранни университети и в над 60 специализации у нас (в т.ч. като бенефициенти по проекти – участници в обучения).

Доказателство за компетентността на преподавателите от Факултета по педагогика е и създадената от тях научна продукция – книги (монографични, учебни, методически), студии и статии – над 700 публикации за последните

пет години. От тях 584 са на български език, а 118 – на чужд език. Публикациите по проблематиката на образователния мениджмънт (организация и управление на образованието, мениджмънт на класа и на организациите и пр.) са 213.

Факултетът по педагогика и неговите преподаватели могат да предоставят съвременна подготовка на своите докторанти в областта на образователния мениджмънт и неговите подразделения.

Специфика на подготовка на докторантите

Тя е съобразена с нормативната база и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ и включва:

1. научноизследователска дейност;
2. посещение на лекции и участие в семинари и други форми на обучение от докторско ниво²⁾;
3. преподавателска и експертна дейност, участие в научни форуми;
4. изпити за докторски минимум;
5. защита на докторска дисертация.

Според чл. 34 от същия правилник за докторантите във Факултета е организиран учебен процес с цел разширяване и задълбочаване на теоретичната, методическата и езиковата им подготовка и разработването на дисертационни трудове на високо научно равнище.

Обучението на докторантите по „Образователен мениджмънт“ (подобно на всички останали докторанти) се извършва в съответствие с учебните им планове. За редовните и задочните докторанти³⁾ то обхваща:

1. Фундаментална подготовка – реализира се чрез изучаването на следните дисциплини: „Методи на научното изследване“ с хорариум 30 часа лекции и 30 часа упражнения; „Информационни и комуникационни технологии в научното изследване“ с хорариум 30 часа лекции и 30 часа упражнения; „Чужд език“ (за студентите в редовна форма на обучение).

2. Специализираща подготовка – реализира се чрез изучаването на една или повече дисциплини, които се определят в зависимост от профила на докторантурата и също са включени в учебния план.

3. Допълнителни избираеми дисциплини – това са учебни дисциплини, предлагани предимно в рамките на Докторантското училище.

Въпреки че всеки докторант има своя научен ръководител, целият академичен състав на Факултета по педагогика е изключително позитивен и отзивчив към потребностите на докторантите от помощ и консултации. Научните ръководители, катедрите, към които са зачислени докторантите, както и деканското ръководство осъществяват системен контрол върху работата на докторантите и подпомагането на техния прогрес. В зависимост от потребности-

те се провеждат индивидуални консултации на докторантите със специалисти от Факултета, а при необходимост се оказва съдействие на докторантите за достъп до други важни за техните изследвания експерти извън Факултета и Университета.

Заслужава да се отбележи опитът на Факултета по педагогика в организирането на допълнителни образователни форми в помощ на докторантите – **докторантско училище, лятна школа, семинари и дебюти.**

Докторантското училище е създадено през май 2009 г. с финансиране от Структурните фондове на ЕС по схемата за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ „Подкрепа за развитието на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени“ (проект BG051PO001-3.3.04/52). В предлаганите от него курсове участват докторанти не само от Факултета по педагогика, но и от още 9 други факултета на СУ „Св. Климент Охридски“.

Докторантски семинар се провежда през лятото в почивния дом на СУ „Св. Климент Охридски“ в Китен. Той дава възможности докторантите да представят своите научни изследвания и свързаните с тях проблеми, да предизвикат дискусия по тях и да получат обратна връзка както от преподаватели от Факултета, така и от своите колеги докторанти.

Лятното училище за новоназначени университетски преподаватели и докторанти е насочено към подготовката на докторантите за преподавателска работа (според правилника на Университета докторантите имат право да водят практически и семинарни занятия със студенти в рамките на 120 часа за целия период на докторантурата си). Досега са проведени две такива училища – през юни 2006 и 2007 в Китен.

Докторантски дебюти – провеждат се ежегодно през май на празника на Факултета по педагогика. Те дават възможност на докторантите да представят аспекти от научните си изследвания по тематиката на дисертационния труд и да получат обратна връзка за това как се справят.

Традиционно докторантите на Факултета по педагогика могат да посещават всички занятия, провеждани с бакалаври и магистри, ако това е необходимо за подготовката им във връзка с полагането на изпитите в съответствие с индивидуалните им планове и с разработването на дисертационния труд. Много от тях се възползват от правото си на допълнителни консултации освен с научния си ръководител, така и с всеки един от преподавателите от Факултета.

Специфична форма за допълнително обучение на студенти и докторанти са лекциите на гостуващи чуждестранни преподаватели. В периода 2009 – 2013 г. с докторантите във Факултета по педагогика работят изтъкнати учени от Университета в Лондон, в т.ч. преподаватели в тамошното докторантско училище, от университетите в Йена и Скопие. Те провеждат лекции и практически занятия с докторантите по проблемите на дизайна на дисерта-

ционното изследване, методи за качествен анализ, подготовката на изследователи в областта на образованието, оценяването и измерването в сферата на образованието, икономика на образованието.

Безспорно е значението на участието на докторантите в научни проекти, форуми и специализации. През последните пет години общо докторантите от Факултета по педагогика са участвали:

- в 96 научноизследователски проекта, от тях 28 – международни;
- в 135 научни форума у нас и в чужбина, от тях – 82 конференции;
- в 35 различни по форма специализации в България (летни школи, докторантско училище, семинари, както и като бенефициенти – обучавани – по проекти);

- четирима от докторантите са специализирали в различни университети в чужбина: Белгия, Франция, Русия, Турция, Лихтенщайн, Португалия, Холандия, САЩ (Харвард), Англия (Оксфорд), Норвегия, Испания, Чехия.

В резултат от подготовката си и като изискване за защитата на дисертационните си трудове докторантите подготвят публикации в различни научни издания. През последните пет години общо докторантите на Факултета по педагогика имат 166 публикации. От тях 44 са по проблеми на образователния мениджмънт (управление на образованието, училището и образователните организации като цяло, мениджмънт на класа и на процеса на обучение и възпитание и пр.). Общо 153 публикации са на български език, а 13 – на чужди езици.

Факултетът по педагогика предоставя възможност на докторантите да публикуват свои студии по проблематиката на дисертационните си трудове в Годишника на Факултета, книга „Педагогика“ и книга „Социални дейности“. В периода 2010 – 2014 г. от тази възможност са се възползвали 9 докторанти, които са публикували 14 студии.

Друга възможност за публикации на докторантите е включването на техни статии в сборници от различни научни конференции и други форуми на Факултета. Например в сборника „120 години университетска педагогика. Между традицията и новите реалности“ са публикувани 11 статии на докторанти, а в сборника „Подготовка, професионална реализация и социален статус на социалния работник“ (под печат) са включени 5 статии на докторанти. Докладите на докторанти – участници в научните форуми, се включват като статии в сборниците на всички научни конференции, организирани от Факултета.

Докторската програма по образователен мениджмънт е сравнително нова за България. Сред гаранциите за поддържането на нейната конкурентоспособност са традициите по отношение на качеството на образованието, предлагано в СУ „Св. Климент Охридски“ и в частност – във Факултета по педагогика. Това, което до момента „отказваше“ от докторантура някои добри учители и директори на образователни институции, е именно липсата на „управленски“

шифър на докторските програми. Шифърът на докторската програма по образователен мениджмънт – 1.1. Теория и управление на образованието – вече се припознава от управленците на различни равнища у нас и в различни страни, което води до по-висок интерес към научноизследователската работа в полетата на образователния мениджмънт (управлението на формалното и неформалното образование) както сред кандидат-докторанти от страната, така и от близките до нас балкански (а в перспектива – защо не и европейски) страни.

БЕЛЕЖКИ

1. Първоначално програмата стартира като Междунниверситетска българо-холандска магистърска програма по образователен мениджмънт в 5 университета: СУ „Св. Климент Охридски“, ЮЗУ „Н. Рилски“ (Благоевград), ВТУ „Патриарх Евтимий“, ПУ „Отец Паисий“, ШУ „К. Преславски“. Получава международна акредитация, а по-късно – и българска. Впоследствие във ВТУ „Патриарх Евтимий“ е акредитирана друга магистърска програма по управление на образованието.
2. В такъв обем подготовката не е задължителна за докторанти на самостоятелна подготовка. Те не полагат и изпит по чужд език.
3. За докторантите на самостоятелна подготовка, във всеки конкретен случай, първичното научно звено (катедрата) по предложение на научния ръководител определя при необходимост учебни дисциплини извън специализиращата подготовка. Те имат право да участват и във всички форми за допълнително обучение – докторантско училище, докторантски семинари, докторантски дебюти и пр.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиева, В. (2009). *Метатехнологии за мениджмънт на качеството на образование*. София: Просвета.
- Гюрова, В. и др. (2009). *Въпроси на образователния мениджмънт*. Габрово, Екс-Прес.
- Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ – http://www.unisofia.bg/index.php/bul/universitet_t/administrativna_struktura/pravilnici__na_su

REFERENCES

- Georgieva, V. (2009). *Metatehnologii za menidzhmant na kachestvoto na obrazovanie*. Sofia: Prosveta.
- Gyurova, V. i dr. (2009). *Vaproshi na obrazovatelnia menidzhmant*. Gabrovo, Eks-Pres.

Pravilnik za usloviyata i reda za pridobivane na nauchni stepeni i zae-
mane na akademichni dlazhnosti v SU "Sv. Kliment Ohridski" – [http://
www.unisofia.bg/index.php/bul/universitet_t/administrativna_struktura/
pravilnici__na__su](http://www.unisofia.bg/index.php/bul/universitet_t/administrativna_struktura/pravilnici__na__su)

TRAINING OF SCIENTISTS IN EDUCATIONAL MANAGEMENT

Abstract. The article presents the experience of the Faculty of Pedagogy of University of Sofia in training PhD students in Educational Management. It is stressed on the necessity of such kind of scientific researchers and the factors ensuring the good quality of educational managers' training at the Faculty of Education

✉ **Prof. Viara Gyurova, DSc.**
Faculty of Education
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: viaragyurova@abv.bg